

УДК 630*95

*Доц. А.М. Дейнека, канд. екон. наук – ДЛГО "Львівліс";
доц. В.З. Холявка, канд. екон. наук – НЛТУ України*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано умови використання лісових ресурсів в Україні та запропоновано на основі міжнародного та національного досвіду напрями удосконалення національної лісової політики.

Ключові слова: лісова політика, використання лісових ресурсів, коренева плата.

*Doc. A.M. Deineka – State forestry association "L'vivlis";
doc. V.Z. Kholiyavka – NUFWT of Ukraine*

Ecological and economic conditions of use of forest resources in Ukraine

This article analyses the conditions of use of forest resources in Ukraine and suggests the ways of national forestry policy improvement on the basis of international and national experience.

Keywords: forestry policy, forest resources use, stumpage price.

Для забезпечення сталого розвитку лісового господарства виникає об'єктивна необхідність удосконалення національної лісової політики України щодо регулювання обсягів і способів рубань у лісах. Таке регулювання повинно здійснюватися інструкціями Державного комітету лісового господарства України або іншим спеціально уповноваженим органом у сфері лісового господарства. Такі інструкції повинні узгоджуватися з Міністерством екології і природних ресурсів України (або з іншим спеціально уповноваженим органом з охорони навколишнього природного середовища). Як відомо, з прийняттям нового Земельного кодексу України, в Україні почався процес формування, окрім державних, комунальних і приватних лісів. Відповідно до цього, інструкції Державного комітету лісового господарства України та Міністерства екології і природних ресурсів України щодо регулювання відтворення і використання лісів (особливо щодо рубань лісів) повинні охоплювати ліси всіх форм власності (державну, комунальну і приватну).

Обсяги рубань лісу (включаючи освітлення і прочищення) повинні регулюватися проектами організації лісового господарства. Досвід європейських країн (у першу чергу скандинавських) свідчить про те, що лісовпорядкування є дієвим інструментом лісової політики. Удосконалення лісової політики щодо використання лісових ресурсів тісно пов'язане з економічними санкціями. Порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

Складне становище склалося із забезпеченням національної економіки деревиною, дефіцит якої становить близько 18-20 млн. м³ щорічно. За рахунків власних ресурсів потреба у деревині задовольняється на 30-35 %. Обсяги заготівлі деревини характеризують табл. 1 та 2. З наведених даних видно, що за останнє десятиріччя ХХ століття намітилась тенденція зменшення обсягів лісокористування, і тільки з 2000 року обсяги заготівлі почали зростати. Так, обсяги заготівлі деревини в лісах України зменшились з 13,5 млн. м³ у 1990 році до 8,7 млн. м³ у 1999 році та склали у 2002 році 10,8 млн. м³.

Табл. 1. Динаміка обсягів заготівлі деревини в лісах державних лісогосподарських підприємств України, тис. м³ ліквідної деревини

Показники	Роки												
	1960	1970	1980	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Розрахункова лісосіка	6492	5498	5397	6000	5073	5165	5226	5260	5298	5268	5492	5695	5716
Рубання головного користування	9698	6031	5393	5799	4492	4574	4375	4354	4354	4435	4699	4921	5040
% від розрахункової лісосіки	149	110	100	97	89	89	84	83	82	84	86	86	88
Рубання, пов'язані з веденням лісового господарства та інші рубання	3889	5291	8218	7650	5820	5600	4938	5042	4542	4292	4936	5335	5741
Всього заготовлено деревини	13587	11322	13611	13449	10312	10269	9357	9533	8982	8707	9635	10256	10781

Цікавим є те, що при загальному зменшенні заготівлі деревини недовикористовується розрахункова лісосіка у середньому по роках на 15 %, та істотно перевищуються плани рубань, пов'язаних з веденням лісового господарства. Так, у 2001 році план обсягів рубань, пов'язаних з веденням лісового господарства, був перевищений на 24,5 %, план суцільних санітарних рубань – 50,7 %, вибіркового санітарних рубань – 16,7 %. У 2002 році ці тенденції не змінилися на краще і це при збільшенні плану суцільних санітарних рубань на 300 тис. га. На цю негативну тенденцію звертають увагу провідні економісти галузі. "Велика кількість підприємств галузі, – говорить А. Бобко, – враховуючи кон'юнктурні умови та безконтрольність, під виглядом згаданих лісогосподарських рубань, проводить звичайні рубання головного користування шляхом відомих поступово-вибіркового рубань (у тому числі за принципом індивідуального пошуку дерев, найкращих за формою стовбура і придатних для вироблення з них лісових сортиментів, найцінніших за розмірами і технічними властивостями)" [1, с. 49].

Табл. 2. Обсяги рубань, пов'язаних з веденням лісового господарства, підприємствами Держкомлісгоспу України, тис. м³ загальної маси

Роки	Рубання, пов'язані з веденням лісового господарства			у тому числі					
				суцільні санітарні рубання			вибіркового санітарні рубання		
	план	факт	% вик.	план	факт	% вик.	план	факт	% вик.
1998	5468,7	6362,1	116,3	1961,5	1214,2	61,9	1561,0	1672,2	107,1
1999	4313,6	5119,2	118,7	721,7	1070,5	148,3	1518,0	1609,6	106,0
2000	4317,2	5218,0	120,9	768,5	1094,6	142,4	1608,5	1913,4	118,9
2001	5104,6	6356,7	124,5	852,2	1284,4	150,7	1767,6	2063,0	116,7
2002	5184,7	6263,0	120,8	1126,6	1626,1	144,3	1725,4	2052,0	118,9

В останні роки лісосічний фонд недовикористовується на 10-20 %, як правило, за рахунок тих регіонів, в яких розробка лісосік пов'язана з великими затратами, оскільки вони розташовані у складних природних умовах. Використання розрахункової лісосіки в лісах державних лісогосподарських підприємств України характеризує рис. 1.

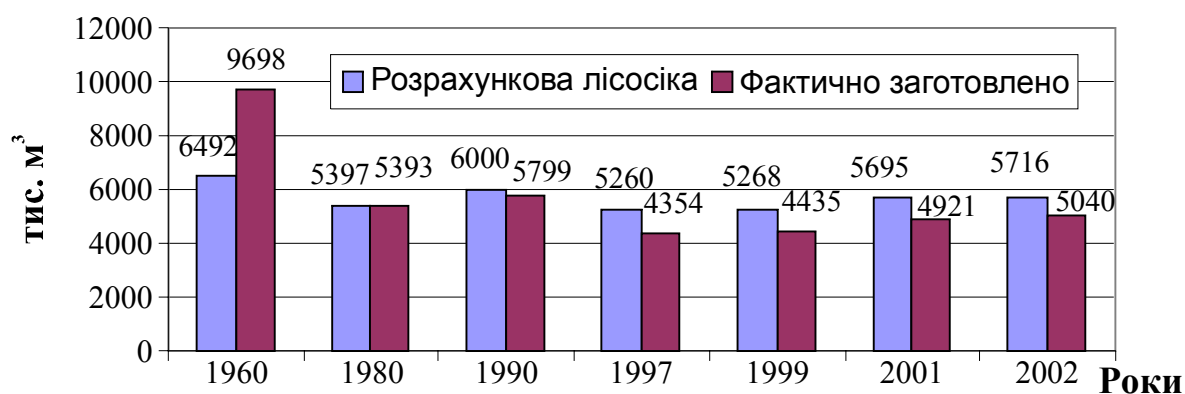

Рис. 1. Використання розрахункової лісосіки в лісах державних лісгосподарських підприємств України

Інтенсивність лісокористування залишається невисокою. Вирубка деревини в розрахунку на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель становить $1,4 \text{ м}^3$, або 38 % річного приросту насаджень, і 0,8 % запасу при нормі відповідно 80-85 і 2,0 %. Неповне використання нормативних показників приросту і запасу насаджень пов'язане з тим, що у структурі лісового фонду переважають молодняки та середньовікові насадження. На використання лісосировинних запасів значно впливає і сучасна економічна ситуація в Україні. З цього можна зробити висновок, що в лісах України відбувається накопичення лісосировинних запасів, як важливої бази росту лісокористування в майбутньому.

Аналіз окремих показників виробничо-господарської діяльності підприємств Держкомлісгоспу України характеризує табл. 3. За останні роки намітилась чітка тенденція зростання собівартості знеособленого м^3 заготовленої деревини та, відповідно, ціни на заготовлену деревину. Вартість деревини зросла із 36 грн. за м^3 у 1997 році до 90 грн. за м^3 у 2003 році, а частка кореневої плати знизилась відповідно з 18 до 11 % у вартості деревини. За останні 3 роки частка кореневої плати у собівартості деревини, заготовленої у процесі рубання головного користування, становила тільки 13 %.

Незважаючи на дуже низька частка лісистості території України, низьку частку стиглих і перестійних лісових насаджень у структурі лісового фонду, важливе національне і всепланетарне значення екологічних функцій лісів, а також розвинену деревообробну промисловість, значна частка круглих лісоматеріалів (12,2 %) експортується за цінами, значно вищими від цін внутрішнього ринку, але нижчими міжнародних. Така ситуація свідчить про те, що деревообробна промисловість України у найближчі роки зіткнеться з проблемою істотного зростання цін на пиловник та інші лісоматеріали. Будуть також зростати кореневі ціни на деревостани, що будуть продаватися лісовласниками на корені. У зв'язку з цим, Україна повинна проводити виважену лісову політику, яка б передбачала підтримку не тільки лісового господарства, але і деревообробної промисловості, що завдяки низьким цінам на сировину динамічно розвивається в останні роки.

Лісова політика щодо регулювання рубань лісу серед промислово розвинених країн найбільш ліберальна у США. У цій країні лісовласники, які не пов'язані зобов'язаннями з державними органами (не отримують державних грантів і субсидій), мають право рубати ліс різного віку. Від них вимагається

тільки план рубань, затверджений службою державного лісничого (процедура затвердження, як правило, є формальною, оскільки чинне законодавство і офіційні інструкції не регулюють обсяги і вік рубань лісових насаджень).

Табл. 3. Динаміка показників виробничо-господарської діяльності підприємств у лісах Держкомлісгоспу України

Роки	Забір лісу		1997	1998	1999	2000	2001	2002
	всього	в т.ч. рубання головного користування						
Заготовлено деревини, тис. м ³			8415,2	8081,1	7754,4	8507,0	9456,4	10141,0
Вартість деревини з врахуванням верхнього та нижнього складів в оптових цінах без ПДВ, тис. грн.			3762,2	3777,3	3872,9	4107,3	4409,5	4724,5
Витрати на заготівлю деревини, тис. грн.			300934	546684	356846,3	535764,0	645642,6	728921,7
В т.ч. рубання головного користування			134550,0	255533,0	178225,4	328372,0	389737,6	424737,4
всього			289630	499711	259637,5	429891,3	546166,7	647590,4
в т.ч. рубання головного користування			118130,0	213288,0	151828,6	240585,5	295687,8	355102,5
Коренева плата			23626,0	32846,0	32911,1	33635,3	37177,7	46161,1
сплачена у держбюджет, всього, тис. грн.			6,28	8,69	8,50	8,19	8,43	9,77
на 1 м ³ деревини, заготовленої рубками головного користування, грн./м ³			35,76	67,65	46,02	62,98	68,28	71,88
Вартість 1 м ³ заготовленої деревини, грн./м ³			35,76	67,65	46,02	79,95	88,39	89,90
Вартість 1 м ³ деревини, заготовленої рубками головного користування, грн./м ³			17,56	12,85	18,47	10,24	9,54	10,87
Частка кореневої плати у вартості деревини від рубання головного користування, %			34,38	61,84	33,48	50,53	57,76	63,86
Повна собівартість 1 м ³ заготовленої деревини, грн./м ³			31,40	56,46	39,20	58,57	67,06	75,16
Повна собівартість 1 м ³ деревини, заготовленої у процесі головного користування, грн./м ³			20,0	15,40	21,68	13,98	12,57	13,0
Частка кореневої плати у собівартості деревини від рубання головного користування, %								

У більшості європейських країн на рубку лісу необхідно мати спеціальний дозвіл (незалежно від форм власності на ліси). В європейських країнах державними органами регулюється мінімальний вік рубань деревостанів, встановлюються вимоги щодо ландшафтного планування, ліміти лісокорис-

тування. Рубань лісу здійснюються з врахуванням ринкової кон'юнктури, безпеки виникнення вітровалів і сніголамів.

Адміністративні обмеження щодо рубань лісу в європейських країнах пов'язані найчастіше з обмеженнями щодо віку рубань лісу. Обмеження рубань інколи пов'язані зі способами рубань лісових деревостанів, заборонаю рубання лісових насаджень на окремих ділянках (залежно від суспільних, екологічних і соціальних функцій лісу).

Перехід до сталого розвитку потребує формування Національної програми та плану дій з питань охорони навколишнього середовища, розробки та реалізації основних напрямків екологічної політики, нових підходів до вироблення соціально-економічної стратегії держави та відповідної екологічної свідомості суспільства.

Лісову політику України щодо використання лісових ресурсів варто проводити з врахуванням стану лісів, їх економічного, екологічного та соціального значення. Міжнародний і національний досвід лісової політики в галузі використання лісових ресурсів дає підставу зробити такі висновки [2-4]:

- за допомогою інструментів лісової політики треба стимулювати комплексне використання компонентів ДМФР;
- національна лісова політика повинна передбачати підтримку національної деревообробної і целюлозно-паперової промисловості, оскільки внутрішній ринок продукції лісового господарства є найбільш надійним (відповідно його потрібно захищати у першу чергу);
- варто за допомогою економічних інструментів (у першу чергу за допомогою митних платежів) стримувати експорт круглих лісоматеріалів та сприяти експорту продукції глибокої механічної, хіміко-механічної та хімічної переробки деревини;
- за допомогою інструментів лісової політики (головним чином за допомогою екологічної сертифікації продукції) треба стимулювати використання в меблевій промисловості цільної і екологічно чистої деревини;
- заготівля деревини повинна здійснюватися в межах розрахункової лісосіки і не призводити до порушення лісових екосистем. Для цього варто вводити екологічні обмеження на застосування екологічно вразливих технологій, наприклад, таких, що передбачають використання в лісі гусеничних тракторів;
- регулювання віку рубань лісу повинно здійснюватись методами, що не призводять до послаблення суспільних функцій лісу та зниження якості продукції і прибутковості лісового господарства.

Література

1. Бобко А. Динаміка лісів Карпатського регіону та еколого-економічні аспекти управління лісовим господарством// Економіка України. – 1999, № 7. – С. 43-52.
2. Синякевич І.М. Екологічна і лісова політика. – Львів: УкрДЛТУ, 2001. – 202 с.
3. Синякевич І.М. Економіка лісокористування: Навчальний підручник. – Львів: ІЗМН, 2000. – 402 с.
4. Дейнека А.М. Науково-методичні засади збалансованого розвитку лісогосподарського комплексу регіону (на прикладі Львівської області): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01/ Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2002. – 20 с.